

Gottlieb Éva – Huszti Judit – Tóth Ildikó

A Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ kutatási beszámolója a fogyatékkal élő nyelvvizsgálók esélyegyenlőségének biztosításáról a Magyarországon akkreditált nyelvvizsgaközpontokban

1. A jelen vizsgálat célja

A Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ (továbbiakban: NYAK) 2011 februárjában megbízta a Nyelvvizsgát Akkreditáló Testület (továbbiakban: NYAT) három szakértőjét annak feltárásával, hogy az államilag elismert nyelvvizsgákat szolgáltató nyelvvizsgaközpontok eleget tesznek-e törvényileg előírt esélyegyenlőségi kötelezettségeiknek. Arra is kiterjedt a vizsgálat, milyen a vizsgázói sikeresség ebben a körben, és hogyan valósul meg a vizsgázók tájékoztatása a speciális lehetőségekről. Végül egy kérdőíves felmérés eredményeit elemezve összefoglaltuk, hogy a fogyatékkal élő vizsgázók megítélése szerint nyelvvizsgáik szervezése és lebonyolítása az esélyegyenlőségi elvárások szerint történt-e.

1.2. A vizsgálatban alkalmazott módszerek

Kutatásunkban – ami a kiválasztott vizsgaközpontok dokumentációjának, a kérdőíveknek, valamint a felmérésben szereplők vizsgaeredményeinek összehasonlítását és értékelését jelenti – gyakorlati kérdések megválaszolására koncentráltunk, és szummatív értékelésre törekedtünk. Ebből adódóan elsősorban az induktív módszert követtük.

Elengedhetetlennek tartottuk a törvényi háttér, mint mindenkori hivatkozási alap áttekintését (lásd. 3. fejezet), majd a 4. fejezetben ismertetjük a vizsgálatba bevont intézmények körét. A következő (5.) pont alatt számba vettük és egymással összehasonlítottuk a vizsgaközpontok által nyújtott kedvezmények körét, amelyeket a vizsgaközpontok *Belső Működési Rendjének* vonatkozó fejezetei tartalmaznak. A 6. pont alatt a vizsgálatba bevont vizsgaközpontok és a hozzájuk tartozó vizsgahelyek honlapjain a fogyatékkal élők vizsgakörülményeivel kapcsolatos tájékoztató anyagokat hasonlítottuk össze abból a szempontból, hogy kellően részletesek-e, és az elérhetőségük a honlapokon megfelelő-e.

A NYAK adatbázisában szereplő fogyatékkal élő vizsgázók adatainak értékelése a 7. fejezetben szerepel. Empirikus elemmel egészült ki vizsgálódásunk a 8. fejezetben: egy kérdőíves felmérés¹ elemzése arra a kérdésre ad – szubjektív – választ, hogyan ítélik meg maguk a vizsgázók a tájékoztatást, a nyújtott kedvezményeket és a vizsgaesemények körülményeit.

1.3. A jogszabályi háttér

A közoktatási törvény értelmében azok a diákok, akik testi, szellemi, érzékszervi, beszédszervi, vagy más fogyatékkal élnek, jogosultak arra, hogy a fogyatékoság diagnosztizálásának időpontjától kezdve speciális pedagógiai segítséget kapjanak. A felsőoktatási törvény (2005) is megfogalmazza, hogy a fogyatékossgal élő hallgatónak jogában áll állapotának, személyes körülményeinek és fogyatékossgának megfelelő segítséget igénybe venni.

Az 1998. évi Esélyegyenlőségi Törvény XXVI., valamint a 79/2006. (IV.5.) kormányrendelet előírásait a jelen tanulmány középpontjában álló nyelvvizsgáztatás területén is figyelembe kell venni. (137/2008. Kr. 8. §. (2) f). Ugyanakkor a nyelvvizsgáztatásra vonatkozó kormányrendelet egy másik, a 2.§ 6. bekezdése alapján az államilag elismert nyelvvizsgáztatásra följogosított vizsgaközpontok nem adhatnak felmentést az adott vizsgabizonyítványban megkövetelt készségek mérése és értékelése alól. Ennek értelmében nem kerülhet bele a nyelvvizsgáztatás rendszerébe olyan vizsgázó, akit fogyatékossgának súlyossága miatt a nyelvvizsga valamelyik része alól teljes felmentés illethetne meg.

A vizsgaközpontokat az esélyegyenlőség megteremtésére a kormányrendeleten kívül a NYAK mellett működő NYAT előírásai is kötelezik. Az Akkreditációs Kézikönyvben a vizsgaközpontok Belső Működési Rendjéről szóló szabályozás szerint a Belső Működési Rend VII. fejezete vonatkozik a fogyatékkal élők esélyegyenlőségének biztosítására.

*VII. Hogyan biztosítja a vizsgaközpont (külső vizsgáztatás esetében a vizsgahelyen) a jogszabályban előírt megfelelő körülményeket a fogyatékkal élők számára (pl. akadálymentesítés mozgáskorlátozottak számára, speciális vizsgakörülmények biztosítása gyengén látók, hallássérültek, egyéb fogyatékkal élők számára) annak figyelembe vételével, hogy a nyelvtudást minden esetben teljes körűen kell mérnie?*²

Az Akkreditációs Kézikönyv egyértelműen definiálja a jogszabályban előírtakat. „Akadálymentesség szempontjából akkor megfelelő a vizsgahely, ha van legalább egy

¹ Lásd a mellékletben!

² Akkreditációs Kézikönyv, www.nyak.hu

akadálymentesen megközelíthető vizsgahelyiség és egy ilyen mosdó.”³ A NYAK a jogszabályban és az *Akkreditációs Kézikönyvben* előírtak teljesítését a felülvizsgálatok keretében rendszeresen ellenőrzi.

A fentieket összefoglalva megállapítható, hogy a nyelvvizsgáztatás területén az esélyegyenlőség megteremtésének jogszabályi feltételei megfelelően biztosítva vannak, a fogyatékkal élők a nyelvvizsgán is kaphatnak őket megillető könnyítéseket illetve segítséget. A nyelvvizsgáztatás keretein belül egy-egy készség mérése alól teljes felmentést viszont nem kaphatnak, nem tehetnek pl. szóbeli vizsga helyett írásbeli vizsgát vagy fordítva, mert a nyelvvizsgáztatásra vonatkozó kormányrendelet 137/2008. Kr. 8. §. (2) f) bekezdése nem teszi lehetővé a készségek mérése alóli felmentést.⁴ A fogyatékkal élők tehát csak abban az esetben tehetnek nyelvvizsgát, ha a jogszabályban előírt készségekben mérhető a nyelvtudásuk. Ellenkező esetben a súlyos fogyatékkal élők számára megoldásként kínálkozik a nyelvvizsgázás – és esetenként a nyelvtanulás alóli – felmentés lehetősége.

2. A vizsgálatba bevont vizsgaközpontok és vizsgázók köre

A NYAK vizsgákról szóló nyilvántartása szerint 2010-es év folyamán 374 esetben kértek vizsgázók látás- vagy halláskárosodás valamint diszlexia vagy diszgráfia miatt speciális vizsgakörülményeket a nyelvvizsgán. A vizsgázók adatainak elemzése mellett kérdőíves felméréssel is fordultunk hozzájuk: a NYAK 2011 áprilisában elektronikus levélben kereste meg az érintett személyeket. A 374 vizsgázó 24 százaléka, 91 fő válaszolt a 15 kérdést tartalmazó kérdőívre. A megkérdezettek az alábbi, nagy vizsgázói létszámot kezelő vizsgaközpontok vizsgázói közül kerültek ki, az ország egész területét lefedő területi megoszlásban: Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF), Budapesti Műszaki Egyetem (BME), EURO Nyelvvizsgaközpont, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Idegennyelvi Továbbképző Központja (ITK), Kodolányi János Főiskola, Osztrák Intézet (OI), Pécsi Tudományegyetem (PTE) és Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT).

5. A speciális vizsgakörülmények áttekintése az érintett vizsgaközpontok Belső Működési Rendje alapján

³ *Akkreditációs Kézikönyv 2010. III. fejezet 4.*

⁴ (6) *A nyelvvizsga alap-, közép- és felsőfokon a 2. § (2) bekezdésben felsorolt minden nyelvi készséget teljes körűen mér, az Európa Tanács Közös Európai Referenciakeretben (a továbbiakban: KER) ajánlott hatfokozatú rendszer megfelelő szintjének a nyelvvizsga-bizonyítványban való megjelenítésével.*

A vizsgálat során először arra a kérdésre kerestük a választ, hogyan biztosítják a vizsgaközpontok a fogyatékkal élők számára, hogy másokkal egyenlő eséllyel vizsgázzanak, és milyen speciális kedvezményeket nyújtanak számukra. Vizsgálatunk a vizsgaközpontok korábban már említett Belső Működési Rendjének VII. fejezetében foglaltakon alapult.

Áttekintve a vizsgaközpontok Belső Működési Rendjében leírtakat, megállapítottuk, hogy szinte valamennyi, a vizsgálatban szereplő vizsgaközpont esetében a fogyatékkal élőknek a vizsgára jelentkezéssel egyidejűleg kell benyújtaniuk a speciális eljárás iránti kérelmet. Mind a nyolc vizsgaközpontban orvosi szakvéleményt vagy igazolást kérnek a fogyatékoság mértékéről és jellegéről, majd a vizsgaközpont vezetője egyéni elbírálás alapján dönt a könnyítés mértékéről és a szükséges eljárásról. Egyes vizsgaközpontoknál egyéni egyeztetés is történik, ez után értesítetik a vizsgázót arról, milyen fokú könnyítésben fog részesülni.

Általában a fogyatékkal élők lehetőséget kapnak az egyéni ütemben és egyénileg letett vizsgázásra. Nem ritkán külön teremben, külön felügyeletet biztosítanak számukra, noha ez többletköltséggel jár. Összehasonlítva a nyolc vizsgaközpont által felsorolt eljárásokat, a leggyakoribb kedvezmények - a sérülések mértékéhez igazodva – az alábbiak:

- Hallássérülések esetén a vizsgázók fejhallgatón keresztül vagy anyanyelvi vizsgáztató felolvasásában hallgathatják meg a vizsgaanyagot, módjuk van szájról olvasni, vagy többszöri meghallgatást engedélyeznek számukra. További gyakran biztosított lehetőség, hogy a szóbeli vizsgán a vizsgáztatók hangosabban vagy lassabban beszélnek, mint egyébként.
- Látássérültek számára felnagyított betűket, kedvező feladat formátumot, Braille írású feladatlapot és íráslehetőséget szerveznek meg.
- A halláskárosult, diszlexiás vagy diszgráfiás vizsgázóknak a szóbeli előtti felkészülési idő meghosszabbításával segítenek.
- Diszlexiás és diszgráfiás vizsgázók hosszabb időt kaphatnak az írásbeli feladat megoldására, lapon dolgozhatnak, a vizsgaközpont speciális dolgozatformátumot, szint és betűtípust alkalmaz az Esélyegyenlőség a Nyelvtanulásban Kutató Csoport⁵ ajánlása alapján.

⁵ *Esélyegyenlőség a nyelvtanulásban kutatócsoport; Eötvös Loránd Tudományegyetem, Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék <http://esely.elte.hu/diszlexia/> 2010. június 14.*

A fentiek alapján elmondható, hogy valamennyi vizsgaközpontban eleget tesznek a törvényi előírásoknak, továbbá az orvos-szakértői javaslatok elemeit is teljes körűen beépítik vizsgáztatási gyakorlatukba. Kivételt képez a felmentés, amelyet a 3. fejezetben ismertetett jogszabály nem tesz lehetővé.

A vizsgált dokumentumok között tapasztalt nagyfokú eltérés a részletes kidolgozás tekintetében azonban felvet egy további kérdést: Megfelelő-e ezeknél az intézményeknél a vizsgázók tájékoztatása a speciális vizsgalehetőségekről? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására vizsgálatunkba bevontuk a vizsgaközpontok és a vizsgahelyek honlapján található tájékoztató anyagokat is.

6. A vizsgaközpont és vizsgahelyek honlapjainak vizsgálata

A vizsgaközpontok a vizsgázók számára nyújtott online összefoglaló tájékoztatóban, az ún. *Vizsgaszabályzat*ban teszik közzé a legfontosabb tudnivalókat a vizsgákra való jelentkezésről, a vizsgák lefolytatásáról és egyéb adminisztrációs szabályokról. A vizsgálatba bevont nyolc vizsgaközpont valamint vizsgahelyeik honlapján a fogyatékkal élők tájékoztatását a vizsgaszabályzatok alapján mértük fel és hasonlítottuk össze.

A rendelkezésünkre álló, vizsgált anyag alapján megállapítható, hogy a vizsgázók tájékoztatásának módja nem egységes. A vizsgált nyolc vizsgaközpont közül egy csak annak a ténynek a közzétételére szorítkozik, hogy valamennyi vizsgahelye köteles biztosítani a speciális szükségletű vizsgázók igényeinek kielégítését, azaz akadálymentes megközelítést és speciális eszközök használatát. Valamennyi vizsgaszabályzatban írnak a speciális vizsgakörülményekről, azonban a tájékoztatás mértékében nagyfokú eltérés tapasztalható. Van olyan vizsgaszabályzat, amelyben külön fejezetet szentelnek a fogyatékkal élők vizsgáztatásának. Más vizsgaközpontok esetében a vizsgaszabályzatban a *Vizsgalehetőség, időpont, vizsgadíj* fejezetcím alatt található némi információ. Két vizsgaközpont honlapján a vizsgaszabályzat mellett külön almenüponthoz⁶ foglalkoznak a kérdéssel. Mindössze egy vizsgaközpont nyitott a fogyatékkal élők számára külön menüponthoz, amely a vizsgaközpont honlapjának kezdő oldalán *Speciális igényű vizsgázók* elnevezéssel érhető el.

Hét vizsgaszabályzat mindegyikében előírják az orvosi vagy szakértői vélemény csatolását a jelentkezési laphoz. Egy vizsgaközpont azt is megjelöli, hogy mely szervezetek⁷ igazolását fogadja el. Két vizsgaközpont előírja azt is, hogy milyen dátum szerepeljen az

⁶ *Esélyegyenlőség, illetve Jelentkezési tudnivalók*

⁷ *Az Országos Látás-, Hallás-, Mozgás-, Beszédivizsgáló Szakértői Rehabilitációs Bizottság vagy a területileg illetékes Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság*

orvosi igazoláson: az egyik helyen egy évvel régebbi igazolást nem fogadnak el, míg a másik vizsgaközpont három hónapnál nem régebbi igazolást ír elő.

A fentiekből jól látható, hogy az esélyegyenlőség biztosításának kötelezettségét a vizsgaközpontok mindegyike teljesíti. Mivel azonban a törvényben előírtak értelmezése egyéni módon történik, eltérő eljárási módokat választanak. Eltérés tapasztalható a belső szabályozás részletességének kérdésében is. Vannak olyan vizsgaszabályzatok, amelyekben részletesen felsorolják a kedvezményezettek körét, mint diszlexia, diszgráfia, hallás-, illetve látáskorlátozottság, mozgáskoordinációs zavar, súlyos testi fogyatéék, végtaghiány. Több vizsgaszabályzatban található utalás a kedvezmény különféle módzataira, mint külön terem, többletidő, kedvező feladat formátum, Braille-írású feladatlap és íráslehetőség, a hanganyag többszöri meghallgatása, első sorba ültetés, személyes segítség biztosítása, páros szóbeli vizsga esetén egyéni vizsgáztatás engedélyezése. Van, ahol személyes egyeztetésre kéri be a vizsgázót az optimális vizsgakörülmények kialakítása érdekében.

Ezzel ellentétben van olyan honlap, amelyen az érdeklődők kevés információt találhatnak a speciális vizsgalehetőségekről, vagy nehezen lehet tájékozódni az adott oldalakon.

A vizsgahelyek esetében több helyen tapasztalható hiányosság. Honlapjaikon kevés utalás található arra, hogy a vizsgázók szükség esetén speciális könnyítésekben részesülhetnek. Ha a vizsgahely honlapjáról közvetlenül elérhető a vizsgaközpont központi honlapja, ez az eljárás nem is kifogásolható. Ebben az esetben ugyanis a kedvezményes eljárás iránti kérvényeket a vizsgaközponthoz kell címezni, és az adott vizsgaközpont a Belső Működési Rendjében meghatározott eljárásmód szerint a vizsgahellyel egyeztetve szervezi meg a speciális vizsgakörülményeket. Ha viszont nem létezik ilyesfajta direkt kapcsolat a vizsgahely és a vizsgaközpont között, akkor a vizsgahelyek nem tesznek eleget tájékoztatási kötelezettségüknek.

A honlapok összehasonlításából vegyes összkép bontakozik ki a vizsgázók megfelelő tájékoztatását illetően. Látható, hogy míg több vizsgaközpontban részletes eljárásmódot dolgoztak ki a fogyatékkal élők jelentkezésével, vizsgázásával és tájékoztatásával kapcsolatban, és az információkat hozzáférhetővé teszik a honlapjukon az érintettek számára, más vizsgaszolgáltatóknál nincsenek részletes adatok, és a vizsgaközpont honlapján a témának nem szentelnek külön menüpontot. Ez esetben az érintettek nehezen találják meg a vizsgaszabályzatban a számukra fontos információkat.

7. A vizsgaesemények adatainak elemzése

2010-ben a vizsgálatba bevont nyolc vizsgaközpontban a teljes vizsgázói kör 81.79 százaléka, 144.775 fő vizsgázott. Az elektronikus nyilvántartás szerint a fenti intézményekben a vizsgaesemények 0,021 százalékában, 374 esetben kérték fogyatékoságuk figyelembe vételét a vizsgázók.

7.1.A speciális körülmények között lefolytatott vizsgák jellemzői

A 374 vizsgázó közül látásproblémát 50 vizsgaalkalommal jeleztek, halláscsökkenés miatt 107 esetben, míg diszlexia és diszgráfia miatt 216 vizsgaeseményen kértek méltányos bánásmódot. A 374 főből 239, azaz 63 százalék, 30 éves vagy annál fiatalabb volt a vizsga időpontjában.

1. ábra: Vizsgaesemények száma a fogyatékkal élők csoportjai szerint

Mindhárom vizsgált csoportban a vizsgázók 80 százaléka B2 (középfok) szintre jelentkezett. Ez az arány egybeesik az országos átlaggal. Ugyancsak megfelel az országos átlagnak a fogyatékkal élők nyelvválasztása. 2010-ben 66 százalék volt az összes nyelvből letett vizsgák között az angol nyelvvizsga aránya. Az adatok alapján a 374 vizsga szintén 66 százaléka angol nyelvvizsga volt, kilencvenötén németből tettek vizsgát, s mindössze egy francia, egy olasz, egy orosz és egy lovári nyelvvizsgát szerveztek speciális könnyítésekkel az adott év során.

Felmerül a kérdés, vajon ez a 374 vizsgázó hasonló eséllyel választhatott-e vizsgahelyet, mint a nagy többség. Volt-e lehetőségük arra, hogy lakóhelyük közelében

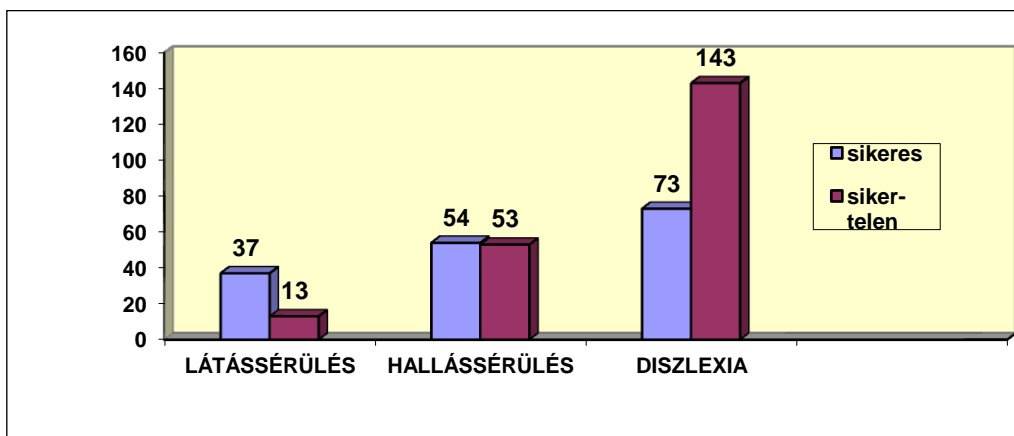
vizsgázzanak? Megválaszthatták-e a számukra kedvező vizsgatípust? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához megvizsgáltuk az általuk letett vizsgák megyék szerinti megoszlását. A 2. számú ábra alapján látható, hogy két kivétellel valamennyi megyében több vizsgahelyen nyújtottak speciális vizsgakörülményeket látás- és hallásproblémák vagy diszlexia miatt. A vizsgázók tehát lakóhelyük közelében megtalálták a számukra megfelelő vizsgalehetőséget, Békés és Nógrád megye kivételével minden megyében volt választási lehetőségük is. Különösen kedvezőnek tekinthető, hogy három vizsgaközpont 2010 folyamán Magyarország valamennyi megyéjében biztosított a vizsgahelyeken speciális körülmények között lefolytatott nyelvvizsgát.

Megye	Vizsgaközpont	látás	hallás	diszlexia
Bács Kiskun	TIT PTE KJF PANNON ITK	0	2	13
Baranya	TIT PTE BME EURO ITK	2	3	10
Békés	TIT	0	0	4
Borsod	TIT PTE ITK EURO BCE	8	15	21
Budapest	TIT PTE ITK BGF BME EURO KJF PANNON	26	24	90
Csongrád	KJF ITK PTE EURO BME	2	7	1
Fejér	KJF ITK	0	4	3
Győr Moson	TIT PTE ITK BME KJF	1	6	14
Hajdú	TIT PTE BGF EURO ITK KJF	0	12	5
Heves	TIT PTE BGF ITK	0	11	7
Jász -Nagykun	TIT BME KJF	0	3	5
Komárom	PTE BME	0	4	0
Nógrád	PTE	0	0	1
Pest	TIT PTE BME KJF ITK	1	7	5
Szabolcs	PTE ITK OI	7	2	67
Somogy	PTE ITK TIT	0	5	6
Tolna	TIT PTE	1	0	9
Vas	TIT PTE	1	0	7
Veszprém	TIT ITK PANNON	0	0	7
Zala	TIT ITK PANNON PTE	1	1	2

2. ábra: A válaszadók megyék szerinti megoszlása

7. 2 A vizsgasikeresség összefüggései

Ha a vizsgák sikerességét a fogyatékoság tükrében vizsgáljuk, a 3. sz. ábrán látható, hogy a különböző csoportokban a vizsgázói sikeresség eltérően alakul. A látásfogyatékkal élő vizsgázók 75 százaléka, a hallási nehézségekkel élők 49 százaléka kapott vizsgabizonyítványt. Ezzel szemben a számarányukban legnagyobb csoportot alkotó diszlexiás és diszgrafiás vizsgázók mindössze 33, 4 százaléka volt sikeres. Szám szerint az ötven látásproblémákkal küzdő vizsgázó közül 37 fő, a 107 hallásproblémával vizsgázó közül 54 fő kapott bizonyítványt. A diszlexiások és diszgrafiások mindössze 73 esetben tettek le sikeres vizsgát, ebben a csoportban 143 vizsgaesemény, a vizsgák mintegy kétharmad része sikertelen maradt. Az adott évben a vizsgasikeresség országos átlaga 59,4 % volt. A diszlexiás-diszgrafiás csoport ennél lényegesen gyengébben teljesít, míg a hallásproblémával vizsgázók vizsgaeredményei megközelítik, a látás problémákkal élők pedig jelentősen meghaladja az országos átlagot.

3. ábra: A sikeres és sikertelen vizsgák aránya a fogyatékkal élő nyelvvizsgázók körében

A fenti eltérések felvetették a kérdést, vajon a három vizsgált csoportban a vizsgázók vizsgasikerességét befolyásolják-e a kapott könnyítések.

7. 3. A könnyítések hatásvizsgálata

Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a speciális vizsgakörülmények kiegyenlítik a fogyatékkal élő vizsgázók teljesítményét az adott készségterületen, megvizsgáltuk, milyen mértékű eltérés van a vizsgázók szóbeli és írásbeli eredményei között.

A vizsgálatba bevont anyakönyvek a következők voltak:

- A fogyatékkal vizsgázók komplex vizsgájának eredménye (szóbeli-írásbeli eredménypárok)
- A fogyatékkal vizsgázók szóbeli-írásbeli vizsgapárjai, ahol a két vizsgaidőpont (írásbeli és szóbeli) között maximum 1 hónap eltérés volt.

Az elemzésben nem vettük figyelembe, hogy az adott vizsga sikeres vagy sikertelen volt-e, hiszen a vizsgálat szempontjából indifferens a sikeresség.

A számítások során az alábbi eredményekre jutottunk. A diszlexia-diszgráfia csoportban a 87 írásbeli-szóbeli eredménypár alapján az írásbelik eredményeinek átlaga 53%, a szóbeliké 64%. Így a diszlexiás vizsgázók átlagosan 11%-kal jobban teljesítettek a szóbeli vizsgákon, mint az írásbeli vizsgákon, ahol a könnyítéseket kapták.

Csoport	Vizsgapárok száma	Írásbeli átlag	Szóbeli átlag	Eltérés
diszlexia-diszgráfia	87	53	64%	11%
hallás	47	53,7	58%	4,3%
látás	23	64%	69%	5%

4. ábra: A vizsgapárok szerinti eredményesség százalékos aránya

A hallás-fogyatékos csoportban a 107 vizsgázó közül 47 esetben tudtunk szóbeli-írásbeli eredménypárt figyelembe venni. A hallásfogyatékkal élők esetében az írásbelik átlaga 53,7 százalék, a szóbeliké 58 százalék volt. Eszerint a hallásfogyatékkal élők 4,3 százalékkal jobban teljesítettek a szóbeli, mint az írásbeli vizsgán, azaz a speciális körülmények között letett vizsgarész esetében voltak jobbak az eredményeik.

A látás fogyatékkal élők esetében a 23 szóbeli-írásbeli vizsgapárokban 64%-os írásbeli átlagérték mellett 69 százalékban teljesítettek a szóbeli vizsgákon, azaz a teljesítményük rosszabb maradt azon a területen, ahol a könnyítéseket kapták.

Több szempontból is óvatosan kell kezelnünk a kapott adatokat. Egyrészt nem azonos létszámú csoportokat hasonlítunk össze, továbbá mindössze egy év adatai állnak rendelkezésre. 2010-ben különösen kis létszámú volt a látásfogyatékkal élők csoportja, ők mindegyik összehasonlításban sikeresek voltak. Ebben a csoportban a kisfokú eltérés a két vizsgarész között lehet véletlen is. Hasonlóképpen a hallás csoport eredményeinek esetében sem kizárható, hogy a szóbelin kapott könnyítések 47 esetben véletlenül vezettek jobb eredményhez. Jelentéktelen az eltérés a szóbeli és az írásbeli között: mindössze 4,3 százalék.

Ezzel szemben a nagyszámú diszgráfia- diszlexia csoport esetében az eltérés nagy: a 11 százalékos különbség valamilyen problémát jelez.

8. A kérdőíves felmérés

8.1. A kérdőív szerkezete

A fogyatékkal élő vizsgázókhoz elküldött kérdőív célja az volt, hogy felmérjük a tényleges vizsgatapasztalatok tükrében a fogyatékossgal élő személyek speciális vizsgalehetőségeit és a vizsgakörülményekkel való elégedettségük mértékét. A megkérdezetteknek a többopciós válaszadás mellett lehetőségük volt szöveges megjegyzésekre is.

8.2. A kérdőív többopciós válaszainak értékelése

8.2.1 A fogyatéék súlyossága, szakorvosi vélemények és javaslatok

Az első és második kérdés⁸ a válaszadók fogyatéékának jellegét és súlyosságát mérte fel. Eszerint a válaszadók túlnyomó része, 46,1 százaléka, a diszgráfias/diszlexiás csoporthoz tartozott. A második legnépesebb csoport a 38,4 százalékot kitevő halláskárosultak csoportja volt, míg a látássérülést 15,3 százalék jelölte meg a kérdőíven. A fogyatéék mértékét felmérő kérdésre a legnagyobb arányban – 43,1 százalékban – a közép súlyos kategóriát jelölték meg a válaszadók. Őket követték az enyhe mértékű fogyatéékkal élők, 27,2 százalék, akik a 2-est jelölték meg az 1–10-ig terjedő skálán. Megfelel a várakozásnak a vizsgázók válasza, hiszen a súlyosabb fogyatéékkal élők esélyegyenlőségét a magyar törvények értelmében a nyelvvizsgázás vagy a nyelvtanulás alóli felmentés lehetősége teremti meg, a 3. pont alatt ismertetett jogszabályok keretében.

A kérdőív harmadik kérdése⁹ a benyújtott szakvélemény által tartalmazott könnyítési javaslatra kérdez rá. Ez a tényező azért kulcsfontosságú, mert a vizsgaközpontok általában ennek alapján határozzák meg egyénileg és alakítják ki rendszerszerűen is a speciális vizsgakörülményeket. A válaszokból kitűnik, hogy a vizsgázók által benyújtott szakvélemények 53,3 százaléka tartalmazott konkrét javaslatot. A szöveges megjegyzések tanúsága szerint a javaslatok a diszlexiás, diszgráfias vizsgázók esetében többletidő biztosítása, felnagyított feladatlap biztosítása, valamint enyhített értékelés megvalósítása vagy éppen az értékelés mellőzése a helyesírás terén. A látássérültek esetében a javaslatok felnagyított feladatlap, speciális nagyítók vagy egyéb készülékek, pl. számítógép használatát

⁸ 1. Milyen fogyatéékossgot jelzett a vizsgára történő jelentkezéskor? 2. Ön milyennek ítéli fogyatéékossgának mértékét?

⁹ 3. Az Ön által a jelentkezéskor benyújtott szakvélemény milyen javaslatot tartalmazott?

és többletidő megadását tartalmazzák, míg a hallássérültek esetében a többszöri meghallgatást, a fejhallgató használatát, vagy a hallott szövegértés élőbeszéddel történő mérését tennék lehetővé (a szájról olvasás miatt, vagy a gépi hangszín kiszűrése céljából). A válaszadók által az orvosi ajánlásokban felsorolt és a ténylegesen igénybe vett kedvezmények köre egybeesik. Ezen kívül még egyéb megoldásokról is beszámoltak: pl. közelebb ülhetnek a magnóhoz, vagy külön termet biztosítottak részükre a magnóhallgatáshoz, ahol nagyobb hangerővel hallgathatták a szöveget, vagy a szóbeli vizsgáztatók törekedtek a tagoltabb beszédre.

A felmérésből kiderült, hogy az orvos-szakértői javaslatok egy része a károsodás mértékétől függően bizonyos feladatok vagy részvizsga alóli felmentést tartalmaz. Előfordult, hogy a vizsgázók ezeket a javaslatokat tévesen a vizsgaközpontokhoz nyújtották be. Mivel a fogyatékossgal élő vizsgázók egy része nem ismeri a jogszabályokat, és nem érti a helyzetet, ezért a nyelvvizsgaközpontokat hibáztatja a kedvezmény “megtagadásáért”.

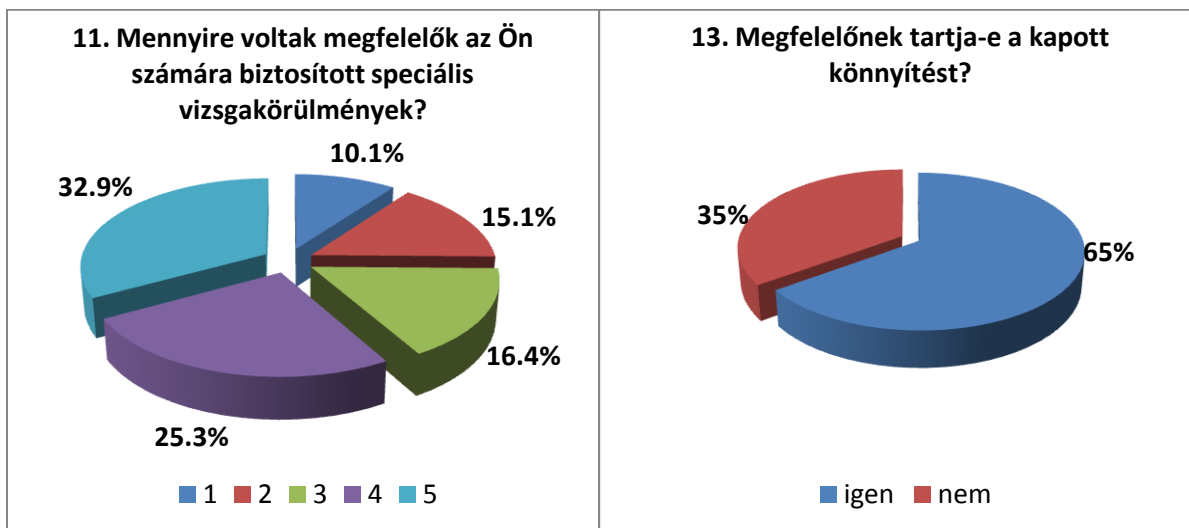
A tisztánlátást ebben a kérdésben az a tény is akadályozza, hogy korábban egyes nyelvvizsgaközpontoknál folytak ilyen, részleges felmentéssel bonyolított vizsgák.

8.2.2. Elégedettség a speciális körülményekkel és a vizsgaközpontok személyzetével

A 11-es és a 13-as kérdésre¹⁰ adott válaszokból az derült ki, hogy az érintett vizsgázók többsége megfelelőnek tartja a kapott könnyítést, azonban a gyakorlati megvalósítás, azaz a speciális körülmények nem mindig alakultak ideálisan a vizsgázók számára. (5. és 6. ábra.)

5. és 6. ábra: Elégedettségi mutatók

¹⁰ 11. Mennyire voltak megfelelőek az Ön számára biztosított speciális vizsgakörülmények?, 13. Megfelelőnek tartja-e a kapott könnyítéseket?

1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti

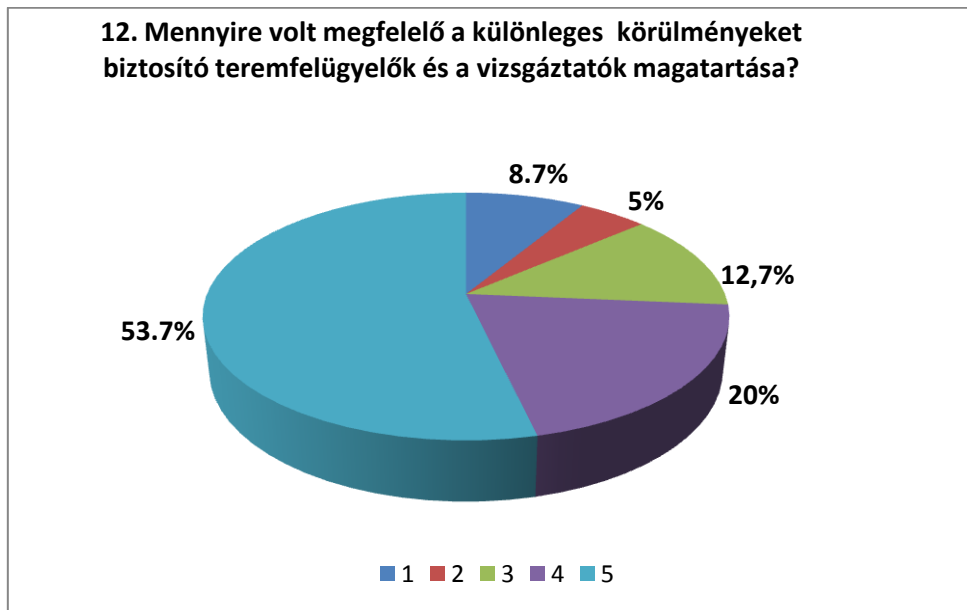
5. ábra: Speciális vizsgakörülmények

6. ábra: Kapott könnyítés

A hallássérültek két esetben azért reklamáltak, mert a szóbeli vizsgáztatókat nem értesítették a fogyatékoságukról, és így azok túl gyorsan, vagy túl halkán beszéltek. Négy esetben pedig a vizsga helyszínén nem tudtak a speciális körülmény szükségességéről, ami a vizsgaközpont és a vizsgahely közötti kommunikáció problémájából adódhatott. Négyen szerettek volna felmentéssel élni, hárman pedig vizsgateljesítményük enyhébb elbírálását tartották volna megfelelőnek. Egy diszlexiás vizsgázó a vizsgáztatási technikát bírálta (színes papíron felnagyított feladatlap), amelyet a szakorvosi javaslat és az ELTE kutatócsoportja is javasolt számára. Bizonyára ezeket a tapasztalatokat is tükrözik a körülmények megfelelőségére vonatkozó, öt pontos skálán jelölt értékek. A nagyfokú elégedettségről, a két felső kategóriában a válaszadók mindössze 58,5 százaléka számolt be, közepes elégedettséget 16,5 százaléka választott. A válaszadók több mint negyede, 25,2 százaléka viszont csak kevéssé elégedett a speciális vizsgakörülményekkel és a kapott könnyítéssel.

A 12-es kérdésre¹¹ adott válaszok nagyobb arányú megelégedettséget mutatnak, a vizsgázók 73,7 százaléka töltötte ki a két felső kategóriát. Közepesen elégedettek voltak 12,5 százalékban, és a kevéssé elégedettek aránya mindössze 13,7 százalékot tesz ki. (7. ábra.)

¹¹ 12. Mennyire volt megfelelő a különleges vizsgakörülményeket biztosító teremfelügyelők és a vizsgáztatók magatartása?

1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti

7. ábra: Elégedettségi mutatók: teremfelügyelők és a vizsgáztatók

Ez a tény pozitív helyzetképet mutat, és arra enged következtetni, hogy a vizsgafelügyelők és a vizsgáztatók többnyire empátikusan és segítőkészen végzik a dolgukat.

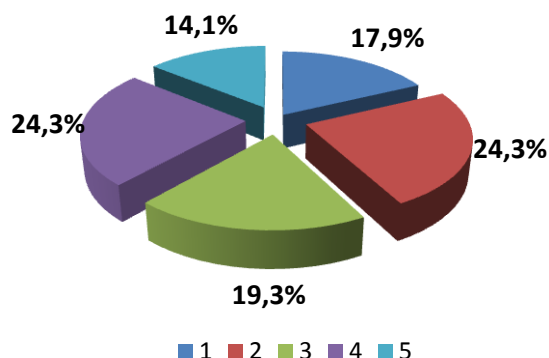
8.2.3. Az információk elérhetősége

A kérdések másik csoportja a fogyatékkal élők számára elérhető információkra, a tájékozódás mikéntjére és az elérhető információkkal való elégedettségre irányult. A vizsgázók túlnyomórészt az adott vizsgaközpont honlapjáról (34%), illetve a tanáruktól (31.8%) tájékozódtak. A válaszadók kisebb része (38%) nyilatkozott csak úgy, hogy befolyásolta a vizsga kiválasztásában a nyújtott kedvezmény. Így nagy valószínűséggel a vizsgák közötti egyéb lényegi különbségek lehetnek a döntőek a vizsgaválasztás során (egynyelvű vagy kétnyelvű, általános vagy szaknyelvi, tematikus vagy nyelvi készség alapú vizsgák).

A 6–10. sz. kérdések az információ elérhetőségével, illetve az információt adó munkatársakkal való elégedettségre kérdeznék rá. A 6-os kérdésre¹² adott válaszok nagyobb szóródást mutatnak, mint a személyzettel vagy a könnyítésekkel kapcsolatos pontnál. Kevesebben tartoznak a nagyon elégedett vagy elégedett csoporthoz (38%), mint a kevésbé elégedettekhez (kb. 42%). Mindössze 19,2 százalék jelölt be középértéket. (8 ábra.)

¹² 6. Mennyire megfelelő az Ön által választott vizsgaközpont honlapja a fogyatékkal élővel kapcsolatos tájékoztatás kérdésében?

6. Mennyire megfelelő az Ön által választott vizsgaközpont honlapja a fogyatékossgal kapcsolatos tájékoztatás kérdésében?

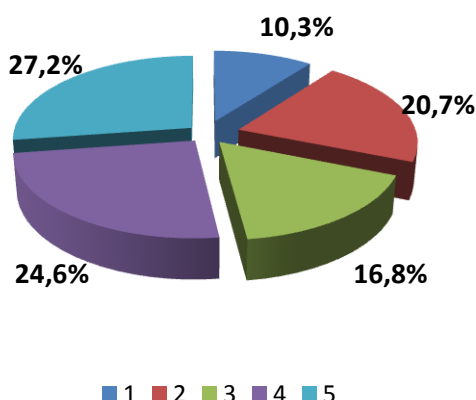
1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti

8 ábra: Elégedettségi mutatók: vizsgaközpontok honlapjainak információi

Ezeket az értékeket árnyalhatja az a közismert tény, hogy a vizsgára jelentkezők sokszor figyelmetlenül olvassák el a tájékoztató anyagokat, a közzétett információkat gyakran nem veszik észre, vagy csak részben olvassák el. Ezt a megfigyelést támaszthatja alá az is, hogy a 7-es kérdésre¹³ adott válaszok esetében többen jeleztek nagyobb mértékű elégedettséget, mint a 6-os kérdésnél, valószínűleg a telefonon vagy személyesen beszerzett információk alapján. A vizsgázók több mint a fele elégedett volt, a kevésbé elégedettek az alsó két sávban 31százalékot tesznek ki, és a középmezőny 16,8 százalékra szűkült (9. ábra).

¹³ 7. Mennyire megfelelő a vizsgaközpont papíralapú, vagy szóbeli információs szolgáltatása a fogyatékossgal kapcsolatos eljárások kérdésében?

7. Mennyire megfelelő a vizsgaközpont papíralapú vagy szóbeli információs szolgáltatása a fogyatékkal kapcsolatos eljárások kérdésében?

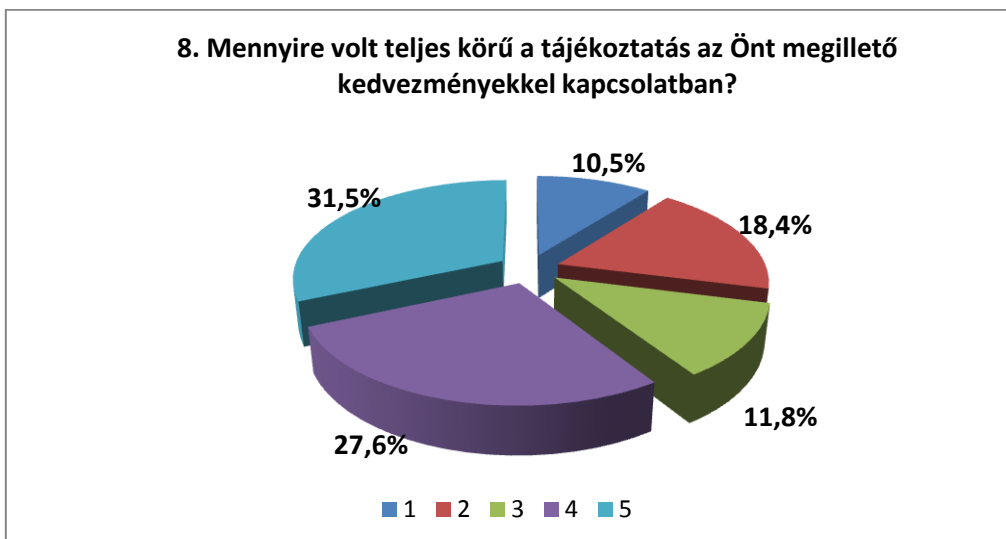

1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti

9. ábra: Elégedettségi mutatók: vizsgaközpontok papíralapú vagy szóbeli tájékoztatása

A megjegyzésekben az elégedettségre és az elégedetlenségre egyaránt találunk példákat: Elégedetlenségének adott hangot a következő megjegyzésben egy vizsgázó: „*Nem vagyunk megelégedve, mert senki nem tudott semmit se, és úttörő munkát kellett végezni, hogy kiderüljön, milyen jogaim vannak*”. Ugyanakkor dicsérő megjegyzésekkel is találkozhatunk: pl. „*A ...vizsgahelyen egy nagyon kedves hölgy mondta el a lehetőségeimet*”. A 8-as kérdésnél¹⁴ a válaszadók több mint fele, 51,8 százaléka, nagymértékű elégedettségről számolt be. Azonban a 28,9 százalékos összesített alsó két érték azt jelzi, hogy a tájékoztatás minőségét minden felületen feltétlenül javítani kell (10. ábra).

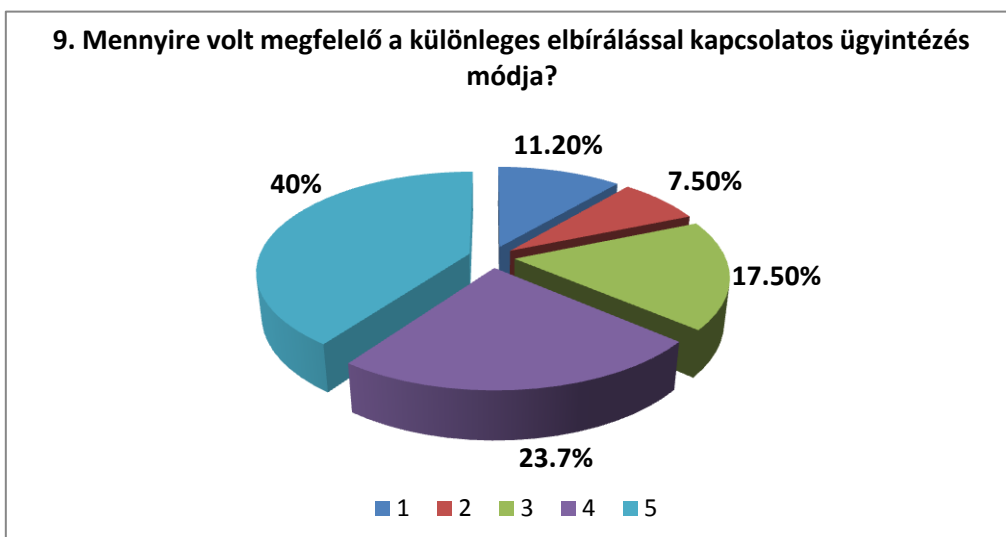
¹⁴ 8. Mennyire volt teljes körű a tájékoztatás az Önt megillető kedvezményekkel kapcsolatban?

1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti

10. ábra: Elégedettségi mutatók: tájékoztatás a kedvezményekről

A 9-es kérdésre¹⁵ adott válaszok pozitív képet festenek az ügyintézés hatékonyságáról, hiszen a fogytékot jelzett vizsgázók 63,7 százaléka nagyon, vagy meglehetősen elégedett az ügyintézéssel. Mindössze 18,7 százalékuk jelölte be a két alsó sávot válaszában (11. ábra). Ők konkrét példákkal is alátámasztották véleményüket: pl. *a vizsgaközpont által megígért kedvezményes eljárásról elfelejtkeztek a vizsgahelyen, úgy kellett rögtönözni, stb.*

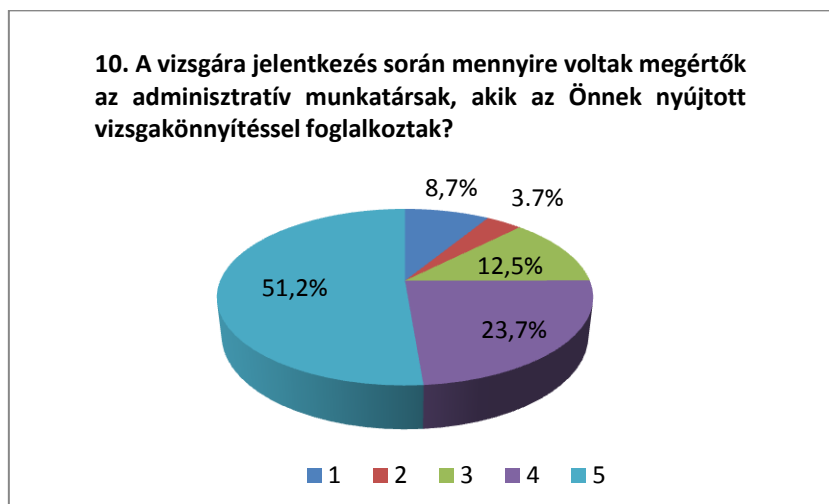

1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti

¹⁵ 9. Mennyire volt megfelelő a különleges elbírálással kapcsolatos ügyintézés módja?

11. ábra: Elégedettségi mutatók: ügyintézés módja

Az adminisztratív munkatársakkal kapcsolatosan még nagyobb volt az elégedettség mértéke (10-es kérdés¹⁶). A fogyatékkal élő válaszadók túlnyomó része, 74,9 százaléka, nagyon, vagy meglehetősen elégedett az ügyintézőkkel. Mindössze a vizsgázók 12,4 százaléka jelölte be a két alsó sávot válaszában (12. ábra).

1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti

12. ábra: Elégedettségi mutatók: adminisztratív munkatársak

8.2.4. Hogyan ítélték meg a vizsgázók a sikeresség és a könnyített körülmények összefüggését?

A vizsga sikeressége és a könnyítések közötti összefüggést a 14-es¹⁷ kérdés térképezi fel. A 40,64 százalékot kitevő sikeres vizsgázók egybehangzó (26,9 százalékuk *döntően*, 21,1 százalékuk *„nagy mértékben”*, 38,8 százalékuk *„részben”* választ adott) véleménye szerint a speciális vizsgakörülmények hozzájárultak a vizsga sikerességéhez. A válaszadók mindössze 13,4 százaléka tekintette a sikeresség szempontjából irrelevánsnak a speciális vizsgakörülményeket.

¹⁶ 10. A vizsgára jelentkezés során mennyire voltak megértők az adminisztratív munkatársak, akik az Önnek nyújtott vizsgakönnyítéssel foglalkoztak?

¹⁷ 14. Amennyiben sikeres volt a vizsgája: milyen mértékben járult hozzá a könnyítés a vizsga sikeréhez?

A válaszadók 59,36 százalékának lett sikertelen a nyelvvizsgálója. Arra a kérdésre¹⁸, hogy milyen körülmény segítette volna a sikeres vizsgában, a válaszadók 37,5 százaléka az enyhébb elbírálást, és ugyanilyen arányban az „egyéb” kategóriát jelölték meg. A szöveges megjegyzésekből ítélve ezen felmentést érthettek bizonyos vizsgarészek alól. 10,4% további speciális vizsgakörülményeket nevezett meg, de van egy 14,5 százalékot kitevő, önkritikus réteg is, aki belátja, hogy többet kellett volna tanulnia.

8.3. A vizsgázók szöveges megjegyzései és javaslatai

A kérdőív végén, a *További megjegyzések* rovatnál vegyes kép rajzolódik ki. Bizonyos megjegyzések üdvözik a felmérést, mint a fogyatékkal élőkre fordított növekvő figyelem jelét. Némely megjegyzés kritikát vagy dicséretet tartalmaz bizonyos konkrét vizsgákkal kapcsolatban.

A szöveges megjegyzésekből látható, hogy a fogyatékkal élőkben a nyelvvizsgakövetelmények és a konkrét tapasztalatok erős érzelmeket váltottak ki. A megjegyzések széles skálája az elkeseredettségtől az elégedettségig, háláig terjed. Példa a két ellentétes véleményre: *„A valóságban ez senkit nem érdekel.”* – *„Elmondhatom, hogy ritkán találoztam vizsgáknál olyan barátságos pedagógusokkal, mint Önöknél. Köszönöm sorstársaim nevében is, hogy ennyire empatikusan bántak velünk, sérültekkel”*. A vélemények többségét (ahogy a 13. kérdésnél szereplő 65 százalékos érték is mutatja) az elégedettség, illetve a körülmények objektív értékelése jellemzi. (Pl.: *„A könnyített vizsgakörülményekkel elégedett voltam, de a vizsgaanyag minőségével nem”*.)

Két általánosabb érvényű javaslat is található a szöveges részben. Az egyik szerint speciális szótárprogramokkal lehetne segíteni a látássérülteket és a diszlexiásokat. A másik szerint egységesebb vagy átláthatóbb kedvezményrendszert kellene kialakítani az összes nyelvvizsgaközpontban, de ezt feltétlenül előzze meg egy szélesebb társadalmi konzultáció az összes érintett érdekcsoport és szakmai szervezetek részéről.

A válaszok alapján megfogalmazható, hogy a vizsgaközpontok igyekeznek maximálisan eleget tenni az esélyegyenlőségi előírásoknak és korrekt módon kezelni a speciális vizsgázói igényeket. Ugyanakkor előfordult, hogy a megvalósítás során gyakorlatlanság következtében hibák csúsznak a rendszerbe.

Arra is fény derült, hogy a vizsgázók egy része nem ismeri a rá vonatkozó törvényi előírásokat. Nem tudja, hogy a vizsgaközpontok működését a bevezetésben ismertetett

¹⁸ 15. Amennyiben sikertelen volt a vizsgálója: Ön szerint melyik körülmény miatt lett volna sikeres a vizsgálója?

jogszabályok és az Akkreditációs Kézikönyv előírásai határozzák meg. Így még orvosszakértői javaslatra sem tekinthetnek el a nyelvtudásmérés alapvető funkciójától, vagyis attól, hogy a nyelvvizsgán minden egyes nyelvi készség szintjéről képet alkossanak.

9. Összefoglalás

Összefoglalva a részben objektív adatokra, részben szubjektív, kérdőíves felmérés eredményeire támaszkodó vizsgálat tapasztalatait, megállapítható, hogy a vizsgaközpontok eleget tesznek az esélyegyenlőségre vonatkozó jogszabályi előírásoknak. A fogyatékkal élő vizsgázók speciális vizsgakörülmények között vizsgázhatnak, bár esetenként szervezési hibákra derített fényt a kérdőíves vizsgálat. A felmérésben résztvevő fogyatékkal élők többsége speciális vizsgájuk több aspektusával elégedett volt, például a kedvezményes vizsgakörülményekkel és a kapott könnyítésekkel.

A hallás és látásfogyatékkal élő vizsgázók vizsgaeredményeiben a fogyatékoság nem befolyásolja negatív módon az adott készségben elért eredményeiket. A diszgráfiás- diszlexiás vizsgázók sikeressége ezzel szemben jelentősen elmarad a két másik csoport vizsgázóinak sikerességétől. A diszgráfia és diszlexia komplex és több területre kiterjedő képességzavara esetén a speciális körülmények kiegyenlítő hatása nem mutatható ki egyértelműen. Ők a könnyítések ellenére is az írásbeli vizsgán egyértelműen rosszabbul teljesítenek, mint a szóbeli vizsgarészben.

A vizsgaközpontok és vizsgahelyek tájékoztató felületeinek összehasonlítása több esetben a tájékoztatás hiányosságait hozta felszínre. Ez az adat egybecseng a felmérésben résztvevők szubjektív véleményével: a válaszadók 42 százaléka - nem elégedett vagy kevésbé elégedett a vizsgaközpontoktól vagy vizsgahelyektől kapott tájékoztatással. A fogyatékkal élők vizsgáztatásának ez a területe igényli a legnagyobb fejlesztést.

10. A vizsgálat kiterjesztésének további lehetséges irányai

További vizsgálat tárgya lehet a jelenlegi kérdőíves felmérés kiterjesztése az összes vizsgaközpontra. A kérdőíves megkérdezést kiegészíthető személyes, strukturált interjúkkal annak érdekében, hogy a fogyatékkal élők nagyobb részétől nyerhessünk személyes benyomásokat. Több adat esetén összefüggés-vizsgálatokat lehetne végezni a fogyatékkal élő vizsgázók vizsgaeseményeinek különböző tényezői és a sikeresség vagy sikertelenség között.

Melléklet: Kérdőív a válaszok százalékos megoszlásával

1. Milyen fogyatékoságot jelzett a vizsgára történő jelentkezéskor?

hallássérülés: 38,4%
látássérülés: 15,3%
beszédhiba: 0%
diszgráfia / diszlexia: 46,1%

2. Ön milyennek ítéli fogyatékoságának mértékét? (az 1 az enyhe fogyatéket, a 10 a súlyos fogyatéket jelöli):

1: 0%
2: 27,2%
3: 18,1%
4: 11,3%
5: 43,1%

3. Az Ön által a jelentkezéskor benyújtott szakvélemény milyen javaslatot tartalmazott?

nem tartalmazott javaslatot: 46,6%
tartalmazott javaslatot: 53,3%

4. Hogyan tájékozódott arról, hogy az egyes vizsgaközpontok milyen különleges vizsgakörülményeket biztosítanak?

a honlapon: 34%
tanárától: 31,8%
ismerősöktől: 4,3%
blogokról: 0%
egyéb módon: 29,6%

5. Befolyásolta-e a vizsga kiválasztásában az egyes központok által nyújtott kedvezmény?

igen: 38,4%
nem: 61,5%:

Kérjük, a 6–12. kérdésnél jelölje válaszait 1 és 5 között a skálán!

(1 a legkisebb, 5 a legnagyobb mértéket jelenti.)

6. Mennyire megfelelő az Ön által választott vizsgaközpont honlapja a fogyatékossgal kapcsolatos tájékoztatás kérdésében?

1: 17,9%
2: 24,3%
3: 19,3%
4: 24,3%
5: 14,1%

7. Mennyire megfelelő a vizsgaközpont papíralapú vagy szóbeli információs szolgáltatása a fogyatékossgal kapcsolatos eljárások kérdésében?

1: 10,3%
2: 20,7%
3: 16,8%
4: 24,6%
5: 27,2%

8. Mennyire volt teljes körű a tájékoztatás az Önt megillető kedvezményekkel kapcsolatban?

1: 10,5%
2: 18,4%
3: 11,8%
4: 27,6%

5: 31,5%

9. Mennyire volt megfelelő a különleges elbírálással kapcsolatos ügyintézés módja?

1: 11,2%

2: 7,5%

3: 17,5%

4: 23,7%

5: 40%

10. A vizsgára jelentkezés során mennyire voltak megértők az adminisztratív munkatársak, akik az Önnek nyújtott vizsgakönnyítéssel foglalkoztak?

1: 8,7%

2: 3,7%

3: 12,5%

4: 23,7%

5: 51,2%

11. Mennyire voltak megfelelők az Ön számára biztosított speciális vizsgakörülmények?

1: 10,1%

2: 15,1%

3: 16,4%

4: 25,3%

5: 32,9%

12. Mennyire volt megfelelő a különleges vizsgakörülményeket biztosító teremfelügyelők és a vizsgáztatók magatartása?

1: 8,7%

2: 5%

3: 12,5%

4: 20%
5: 53,7%

13. Megfelelőnek tartja-e a kapott könnyítést?

igen: 65%
nem: 35%

14. Amennyiben sikeres volt a vizsgája: milyen mértékben járult hozzá a könnyítés a vizsga sikeréhez?

döntően: 26,9%
nagy mértékben: 21,1%
részben: 38,4%
egyáltalán nem: 13,4%

15. Amennyiben sikertelen volt a vizsgája: Ön szerint melyik körülmény miatt lett volna sikeres a vizsgája?

több tanulás: 14,5%
további vizsgakedvezmények: 10,4%
enyhébb elbírálás: 37,5%
egyéb: 37,7%